

הקדמה

ספרLOB הוא הספר השיבעי בסדרת הספרים "קהילות ישראל במאות התשע עשרה והעשרים". התבססה כתיבת ההיסטוריה של היהודיLOB ביזרים חשובים, בני הקהילה, שכטיביהם היו לנכסי צאן וברזל של המחקר ההיסטורי והאנתרופולוגי על היהודיLOB. אברהם אדדי, מרדכי הכהן, גבריאל רוקח ופריגיא זוארץ הם אבני הדרך הבולטות בין יוצרים אלה. החשוב מכלם הוא מרדכי הכהן, מחבר הספר **הגד מדדי**, שהוא האורים והთומים של כל החוקרים שבאו אחריו. מעמד זה הוא קנה בזכות שלמות התיאורים, חדות הראייה של האירועים, עומק ההבנה של התהיליכים שעברה הקהילה, הדיק בפרטים ולשונו העשירה והໂຄולחת. על החוקרים בני הקהילה נוספו חוקרים שאינם בני הקהילה, והחוונים שבהם נחום שלושׂ ורנץ דה פלייצה. זה האחרון חקר בעיקר את התקופה האיטלקית ואת היהודים בלבו העצמאית, תקופה שמרדכי הכהןזכה להכיר רק בראשיתה. במידה לא מעטה, אם כי מזווית ראייה שונת, משלימים הכהן ורנץ דה פלייצה זה את זה ומעמידים לרשות החוקרים מחקרים תשתייתיים.

התיאודה הקהילה היהודית בלבו במאות התשע עשרה והעשרים בהתמודדות עם שינויים תכופים בשלטון. בשנים 1835-1851 שלטה בלבו האימפריה העות'מאנית, ובשליש האחרון לתקופת שלטונה היא ביצעה רפורמות חוקתיות ומנהליות משמעותיות. בשנת 1911 הסתיימו השלטון העות'מאני והחלו 32 שנים שלטון איטלקי ישיר. היה זה פרק זמן קצר מכדי שהשלטון הקולונייאלי יטביע את חותמו על הארץ; ועם זאת חלו בפרק זמן זה שינויים במדיניותם של השליטים, בעקבות עליית מוסוליני והトンעה הפאשיסטית לשטון באיטליה בשנת 1922, ועוד יותר עם כריתת הברית עם היטלר וכינון הציר רומא-ברלין בשנת 1936. בשנים 1943-1951 הייתה לוב תחת משטר צבאי, לאחר שבריטניה כבשה את לוב במלחמת העולם השנייה שלוש שנים. הבריטים ראו עצם כשליטו מעבר, וענינה של לוב נדון באו"ם כבר משנת 1947. בשנת 1951 קיבלת לוב את עצמאלה. לקרה קבלת העצמאות יצאו רוב היהודים את לוב ונותרו בה כמה אלפיים, ואך אלה ברובם עזבו אותה בהדרגה בשנים הראשונות לעצמאותה. למרות חילופי השלטונות חל שיפור גדול והולך כמעט בכל תחומי החיים של הקהילה: במעמד המשפט, בארגון הקהילתי, בגידול הדמוגרפיה, במגנון הפעילות הכלכלית, באיכות החיים ועוד. עם זאת, הפריחה התורботית שקהילות יהודיות רבות בארץ האסלאם ידעו בעת החדשיה לא חלה במידה שווה ביהדות לוב. נושא זה עדין מחייב בירור מעמיק ומחקר.

רבים מבני הקהילה מעלים את זכרונותיהם על הכתב ומפרסמים אותם. כתוב העט **על יהודים**, לאחר משה גיעאן; כתוב העט **עדא**, שעורך פדהצור בעיטה ויוצא לאור על ידי מכון אור שלום; כתוב העט **הלבוב**, אשר החל להתפרסם באחרונה מטעם הארגון העולמי של יהודי לוב והמכון לימודים ולמחקר על יהודי לוב; ספרים שהיבורו יוצאי לוב; והמוניון שהוקם באור יהודה – כל אלה נזכרים חשובים בשימור הזיכרון של הקהילה היהודית בלבו.

כרך זה, כמו קודמוני, משקף את מצב המחקר על הקהילה היהודית בלבו. בספר זה נכתבו פרקים מיוחדים שנושאיהם טרם נדונו בעבר. כזו היא מronym של אוזין סרובי ואסיקה מרקס על המוסיקה של היהודיLOB; הפרק של ملي קוך על המטבח; הפרקים של פדהצור בעיטה על הבית, הלבוש ובתי הכנסת; פרק התארון, פרק חדש ששעצמו, לא יכולנו להתייחס אלא אל היבט הציוני. פרקים אלה יהו תשתית להמשך המחקר בנושאים אלה.

אך על פי כן העמידה אותו ערך ספר לוב בפניו דילמה: מהד גיסא המקורות לתיאור הקהילה במאה התשע עשרה ובראשית המאה העשרים הם טובים, מהימנים ועשירים למדי; ומайдך גיסא התקומות במחקר, בהיבטים שונים שלהם נזקנו בספר זה, כמו בסדרה כולה, לא הייתה משמעותית מספיק.

לא יכולנו להתייחס בפרק הספר, ובוداعי לא בביבליוגרפיה, למאמרים ולמחקרים רבים העוסקים בעבר הקדום של לוב ושל יהודיה – נושא מרתק במיוחד. כחלק מגממה שהולכת ותופסת תאוצה

במחקר על קהילות ישראל בארץ המזרח מתפתחת התפיסה בדבר קדמותם של היישובים בארץות האסלמים, תפיסה המניחת שיש קשר מהותי מובהק בין העבר הקדם-מוסלמי לבין הקהילה בתקופה המאוחרת. דומה כי נושא זה עדין מחייב חשיבה מתודולוגית והעמקת המחקר המהותי.

במגמות המחקר בולטת הנטיה לציוויליזציה של הקהילה, ואילו התחלים הפנימיים שעברו על הקהילה עדין לא זכו למחקר תשתיית איקוטי. כך למשל היהודים בכלכלה המדינה, היבטים של סיימבויה יהודית-ערבית, היקפה של היצירה הרבנית ותוכנה, השירה העברית, העיתונות, הפעולות הפוליטית הכלכלית וחלקם של היהודים בתרבות האיטלקית שהפתחה בלב. פרקי הספר לא יכולנו לתת הסבר לתופעות אלה. עדין נדרשים זמן ומחקר השוואתי כדי להגיע למסקנות, והתופעות הללו נחקרו אך כמעט כנושאים שעומדים בפני עצם.

אני מבקש להזכיר שכתבו את הפרקים בספר והוא סובלניים כלפי הצעותיי מה לכלול בפרק ועל מה לוותר, ולמסרנים שהעширו אותו בידיעותיהם. תודה מיוחדת לפרופ' הרוי גולדברג, מחלציה החוקרים של הקהילה היהודית בלב, שרוחב ידיעותיו היה לרשותי בכל עת. את יעקב חגיג-ליולף, מנהל המכון ללימודים ולמחקר היהודי לוב, הכרתי לפני שנים רבות בעת שלימדתי באוניברסיטת בן גוריון שבנגב. מאז נקשרנו, ויכולתי לעקוב אחר פועלו לשמרתה ולעיצובה של מורשת היהדות לוב. הוקרתי הרבה לו ולמפעלו. ערך מוסף אישי של בעבודתי בסדרת הקהילות היא היכרות עם אנשים יוצאי דופן באישיותם. כזו הייתה המפגש שלי עם פדצ'ורו בנעטיה, המיסיך והמנהל של מכון "אור שלום". כדי לעמוד לרשותי והעמיד את אוסף התמונות הנדייר שלו, את כתבי היד, את החפצים שאסף במשך שנים ובמיוחד את נדיות לבו יוצאת הדופן. מי יתן וכוכו יעמוד לו להמשך ולפתח את המפעל הכלכלי ששל שימור המורשת של יהדות לוב. כמו כן מבקש להודות למשה גיאען זוקינה, מוסד מצראותה. ספריו, התמונות והמסמכים שברשותו ורוחב ידיעותיו הם נכס לכל חוקר שנושא זה יקר ללבו. תודה אני חייב גם לד"ר יהודית זוסמנוביץ', למර רפאל זוק, למור עמוס סמה ולבן צבי דורו. כאמור, זהו הספר השבעי בסדרה. מאז הופעת הספר הראשון על הקהילה היהודית בתימן בשנת תשס"ב עברה הסדרה שינויים. בין היתר הורחבה מסורת העמודים, שבתחלת הדרך עמדה על 200 בלבד. ברטראנספקטיבה יוצאים הכרכים על יהודי תימן ועל יהודי עיראק "מקופחים" בשל שינויים אלה. בהיבטים רבים יכולים היינו להרחיב בשני הכרכים הראשונים ועל ידי כך להעשיר את התמונה, לעובותה ולהעמיקה. היקפו של הספר הנוכחי עלול ליצור את הרושים כאילו בקהילה זו התרחשו תהליכי מגוונים, עשירים ומשמעותיים יותר מאשר בקהילות תימן ועיראק, ולא היא.

בחודש יוני 1967 נרצחו יהודים בלבוב, ובעקבות זאת עזבו אותה אחורי היהודים. בכך נחתמה מסכת הקיום היהודי בלבוב. ארבעים שנה לאחר מכן יצא לאור ספר זה שהוא נדבך נוספת לשימור מורשתה של קהילה זו.

חיים סעדון
ירושלים, תשס"ז